

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders

"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHEMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

BESCHERMHEER ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS BERNHARD DER NEDERLANDEN

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
April 1997 - 19e Jaargang, nr. 73

BESTUUR:

Ere-Voorzitter

F.Th. Dijkmeester	St. Andriesstraat 77	3811 HT Amersfoort	033 - 472 69 57
-------------------	----------------------	--------------------	-----------------

Voorzitter

R.W. Hemmes	Thorbeckelaan 74	2564 BS Den Haag	070 - 368 35 66
-------------	------------------	------------------	-----------------

Secretaris

Mevr. M.E.F. Borel Rinkes	Cees Laseurlaan 279	2597 GG Den Haag	070 - 324 04 47
---------------------------	---------------------	------------------	-----------------

Penningmeester

Fred M. Beukers	Vredenhofweg 56	3062 ES Rotterdam	010 - 452 79 29
-----------------	-----------------	-------------------	-----------------

LEDEN:

R.A. Grisnigt	Canadalaan 25	4631 NT Hoogerheide	0164 - 61 34 15
Ch.H. Bartelings	Thomas Jeffersonlaan 58	2285 BB Rijswijk	070 - 394 14 67
R.M. ten Broek	Burg. de Villeneuve-singel 30	3055 AP Rotterdam	010 - 422 39 14
J.A. Bakker, Evenementencommissie	Zeekant 92g	2586 JB Den Haag	070 - 354 02 45
J. de Mos, Evenementencommissie	Marjorystraat 25	3151 SK Hoek v. Holland	0174 - 38 21 83

REDACTIE

Fred M. Beukers	Vredenhofweg 56	3062 ES Rotterdam	010 - 452 79 29
-----------------	-----------------	-------------------	-----------------

Stichting Genootschap Engelandvaarders:

Postbank: 35 95 00
Bank : 54.55.46.826
ABN-AMRO bank - Rotterdam

Het volgende nummer verschijnt in juli 1997.
Gaarne hiervoor bestemde copy inzenden vóór 1 juni 1997.

ISSN 1382-8207

Dit jaar valt 4 mei op een zondag en op 4 mei is er de Nationale Herdenking van de gevallen landgenoten. Er zijn enkele gemeenten waarvan de gemeentebesturen om voor die gemeenten belangrijke redenen de dodenherdenking hebben verschoven naar 3 mei. Wij weten dat omdat de kranten dat met nogal wat ophef bekend maakten. Ik begrijp de opwinding daarover niet. Natuurlijk zijn er voor onze vrijheid ook op zondagen offers gebracht en zijn er in de oorlog ook op zondagen gruweldaden gepleegd en op zondagen slachtoffers gevallen en heeft het Nationaal Comité 4 en 5 mei terecht in overleg met het kabinet, als regel gegeven dat op 4 mei de Nationale Herdenking wordt gehouden en op 5 mei de vrijheid nationaal wordt gevierd en niet op andere dagen. Maar als een gemeentebestuur een zeer belangrijke reden heeft de dodenherdenking op een andere dag te organiseren, is dat de zaak waarvoor het zich bij haar gemeentenaren heeft te verantwoorden en die zullen dat het gemeentebestuur wel inpeperen als zij het er niet mee eens zijn.

Maar wat merkwaardig dat er niet veel meer ophef wordt gemaakt van het besluit van de buurtschap Overweg van de gemeente Amerongen om in mei in het geheel geen dodenherdenking te houden. Dat vind ik een enorm schandaal; een gebrek aan respect voor hen die in de oorlog zijn gevallen; voor hen die hun leven gaven voor onze vrijheid. Wat een slecht misbruik van die vrijheid en wat een slecht voorbeeld voor de jeugd, die – naar uit enquêtes blijkt – hecht aan het handhaven van de Nationale Herdenking. Voor ons Genootschap is ook deze 4e mei weer een dag waarop wij met eerbied onze gevallen makkers herdenken. Wij leggen die zondag bloemen bij het Vijfluik in Loenen en op de erebegraafplaats aldaar, bij het Nationaal Monument in Amsterdam en in Den Haag bij het monument ter ere van de gevallen agenten van het Englandspiel en de andere gevallen van BI en BBO.

Op de Dam en bij het Englandspiel monument worden ook bloemen gelegd namens de Stichting Samenwerkend Verzet 1940-1945, waarbij ons Genootschap is aangesloten. Het bestuur van die stichting is vele jaren voortreffelijk geleid door Peter Molthoff. Helaas kan hij om persoonlijke redenen het voorzitterschap niet continueren en dat spijt ons bijzonder. Wij zijn Peter dankbaar voor alles wat hij voor ons heeft gedaan. Elders in deze Schakel leest u daar meer over.

Onze jaarlijkse reünie wordt gehouden op de Vliegbasis Gilze Rijen, waar ons de Apaches zullen worden getoond. Noteer vast in uw agenda dat wij elkaar daar op 1 oktober weer treffen. Ik wens u allen toe dat u daar in goede gezondheid kunt zijn.

Rudi Hemmes

FRITS BRANDES

7-5-1905 – 11-2-1997

**Kruis van Verdienste – Oorlogsherinneringskruis
Verzetsherdenkingskruis**

Op 11 februari j.l. ontviel ons weer een Engelandvaarder: FRITS BRANDES, geboren op 7 mei 1905 te Antwerpen (België) uit Nederlandse ouders. Zijn vader was daar directeur van de Rijscheepvaart-Maatschappij "Le Rhine". Frits kreeg in 1912 een broertje genaamd Eduard, thans wonende in Texas USA. Gedurende Wereldoorlog I verhuisde het gezin naar Den Haag. Naast activiteiten in de scheepvaart hield vader Brandes zich ook bezig met im- en export van kunstmest.

Een van de laatste foto's van Frits. 17 september 1996.

Na de HBS werd Frits naar Engeland gestuurd om daar stage te lopen en kwam daarna weer naar Nederland terug in de zaak van zijn vader.

Toen in 1940 Wereldoorlog II uitbrak, besloten Frits en zijn jongere broer Edu op 27 maart 1942 bezet Nederland te ontvluchten en via België, Frankrijk, Spanje, Curaçao, USA en Canada bereikten zij op 24 maart 1943 Greenock in Schotland.

Als militair heeft Frits taken verricht in opdracht van Royal Netherlands Air Force HQ en zijn onderscheidingen ontvangen.

Na de capitulatie van Duitsland in mei 1945 keerde Frits weer naar Nederland terug en was tot zijn 70ste

levensjaar in de Kunstmest branche en – vanwege zijn relaties in de luchtvaart – ook in die sector actief.

Frits was ook een trouwe bezoeker van EV-evenementen, waaronder de maandelijkse "borrel" in Sociëteit De Witte en de laatste jaren in de Frederik kazerne in Den Haag, tot hij verhuisde naar het verzorgingshuis "De Mantel" in Voorburg en dit fysiek niet meer kon opbrengen.

Ná de oorlog was Frits een enthousiast lid van de RAFA (Royal Airforce Association Netherlands Branch) in welke organisatie hij verschillende functies heeft bekleed. Toen hij hiertoe nog fysiek in staat was, ontbrak hij op geen enkele bijeenkomst van de RAFA op Schiphol. Hij smaakte daarbij het genoeg, toen Dame Vera Lynn bij een RAFA evenement eregast was, zijn Londense kennismaking met haar te vernieuwen, door haar ten dans uit te nodigen. Hij was een groot bewonderaar van haar, hetgeen bij de crematie in Ockenburg onderstreept werd door de begeleidende muziek.

FOTO DE RELIS

"... till we meet again".

Aan zijn grote vriend en oud-beroepsmilitair Kol. H.W.C. Ligtvoet – die elkaar zo'n 60 jaren kenden en die op de crematie plechtigheid in Ockenburgh een mooie en gevoelige toespraak hield – dank ik een aantal van bovengenoemde gegevens uit een van hem ontvangen curriculum vitae.

Frits was een rustig en aimable mens, hield van een grapje.
Hij ruste in vrede.

Theo Wachtel

IN MEMORIAM

A.(AAD) A.H. HANEGRAAFF 1925-1997

Hij was een van de jongeren toen hij op 17 juli 1943 de benen nam om via Duitsland naar Zwitserland uit te wijken. Een maand later kwam hij daar aan in de buurt van Schaffhausen en de grens over. Na enige weken verblijf in de Zwitserse gevangenis en quarantaine kwam hij op de 4e september terecht in het werkkamp Les Verrières, nadat hij zich had aangemeld als vrijwilliger voor de strijd in N.O.I.

Héél lang heeft hij in Zwitserland moeten wachten op zijn doorreis naar Engeland. Met een groep vertrok hij in december 1944 per trein naar Parijs, waar hij op Kerstdag arriveerde. De groep werd na een kort verblijf aldaar per ongeluk naar Lille getransporteerd en na enige dagen weer teruggestuurd naar Parijs. In januari 1945 werd dit gezelschap op de trein naar Le Havre gezet. Na aankomst aan boord van een Amerikaans landingsvaartuig, gebracht met bestemming Portland aan de Z.W. kust van Engeland. Met de trein naar Londen waar de Patriotic School hem gastvrij ontving. 12 Februari 1945 per trein naar Wolverhampton (Tettenhall). Op 10 mei 1945 vertrek per "Rangitata" via Panama naar Australië.

En dat was het dan. Aad Hanegraaff, een van de velen voor wie de Engelandvaart heel anders verliep dan voorzien.

Pas in Australië kwam hij in contact met een andere Engelandvaarder, Ad Nuyten. Uit dit contact ontstond een hechte vriendschap. Dit kwam tot uitdrukking in een In Memoriam bijdrage van Ad Nuyten voor de Schakel. Een zeer persoonlijke ontboezeming. "Voor het eerst ontmoet in Australië. Ik weet niet meer waar, maar van het eerste begin hadden wij een goed contact. Lachen deed je altijd. Nu en dan, door overplaatsingen en detacheringen verloren wij elkaar uit het oog, maar altijd kwamen we elkaar weer ergens tegen, zoals in het toenmalige Nederlands Oost Indië en later weer in Nederland op de Engelandvaarders reünies en bijeenkomsten. Die Reünies zullen niet meer dezelfde zijn nu jij er niet meer bent". "Ik hang nu boven Singapore" en even later "ik hang nu boven Sumatra", schreef je vanuit het vliegtuig dat je voor een herinneringsreis naar Indonesië bracht."

De ongeneeslijke ziekte die zich al 1½ jaar geleden had aangekondigd deed hij af met: "Ben je gek, daar is best mee te leven". "Een tijdje later aan de telefoon. Ja Aad hier", zo gaat Nuyten verder, "Aad waar hang je nu weer boven? Nu hang ik nergens boven; nu hangt **het** boven mijn hoofd." "De uitslag van het medisch onderzoek was slecht. Een week later bij mijn bezoek aan Delft, gaf hij weer een positieve draai aan zijn verwachtingen. Hij vond dat hij niet mocht klagen. Veel gezien, veel meegemaakt, veel gereisd; 71 jaar was toch een redelijke leeftijd. Tijdens de Engelandvaarders défilé's het vaandel dragen deed hem veel goed. Hij hoorde erbij."

Hanegraaff was een zeer trouwe en alom gewaardeerde bezoeker van de 1e maandag van de maand borrel in de Frederik kazerne in Den Haag. Op iedere aanwezige maakte hij immer een positieve indruk en met velen van hen raakt hij bevriend. Dit was te merken bij de crematie op 6 maart op het crematorium Hofwijk te Overschie. Zeer veel Engelandvaarders waaronder een aantal bestuursleden, namen tijdens de door Aad zelf geregisseerde originele plechtigheid, afscheid van hem. Engelandvaarder Ton Carlier bracht de gevoelens van Engelandvaarders onder woorden. Trouwe vriendschap, positieve instelling in het leven en veel gevoel voor humor, moed en doorzettingsvermogen waren de trefwoorden. Met de slotwoorden "Old soldiers never die, but you were not old enough" eindigt Ad Nuyten zijn bijdrage aan de Schakel.

We zullen hem missen die maandagavonden.

Tijdens de borrel op 3 maart herdacht onze voorzitter met enkele treffende woorden het verlies van deze trouwe Engelandvaarder.

FMB/Ad Nuyten

P.S. Mevrouw Enny Hanegraaff heeft ons verzocht haar dank en erkentelijkheid voor de grote belangstelling, die de Engelandvaarders tijdens de ziekte van Aad en bij zijn crematie hebben betoond, in deze Schakel tot uitdrukking te brengen. Zij was daar zeer door geroerd.

EREVELD LOENEN – VIJFLUIK

Op de **Nationale Erebegraafplaats** staat een kapel. In het koor van deze kapel is een wandbord aangebracht waarop méér dan 300 namen van omgekomen Engelandvaarders staan vermeld. Namen van hen die het leven hebben gelaten gedurende de oorlogsjaren 1940-1945 in dienst van Koningin en Vaderland. Oók de namen van Engelandvaarders die zijn omgekomen bij hun pogingen vanuit bezet gebied de vrijheid te bereiken en daar niet in slaagden en met hun leven moesten bekopen.

Dit wandbord is het enige **nationaal Monument** dat de verdiende eer brengt aan het fenomeen Engelandvaarders. Ieder jaar op 4 mei, worden zij herdacht in een korte plechtigheid, waarbij bloemen gelegd worden aan de voet van dit monument. Dit gebeurt voorafgaand aan de grote plechtigheid buiten de kapel waar bloemen en kransen worden gelegd aan de voet van een wit kruis dat geplaatst is naast de kapel, en waarbij herdenkingstoespraken worden gehouden.

Het wandbord, bij zijn ontstaan gedurende de oorlog in Londen, bevatte oorspronkelijk één paneel met namen en was aangebracht in "Oranjestad".

Het initiatief daartoe is genomen door wijlen H.M. Koningin Wilhelmina, de moeder der Engelandvaarders.

Na de oorlog, in 1949, toen het Ereveld door toen Prinses Wilhelmina in gebruik genomen werd, werd het paneel vanuit Londen overgeplaatst naar Loenen.

Het wandbord is in de loop der tijden uitgegroeid tot een vijfstuk. Het is daardoor ook geworden tot een "levend" monument, waaraan nog steeds namen worden toegevoegd van Engelandvaarders, waarvan pas, in de vele jaren daarna bekend werd, wanneer en hoe zij op hun tocht naar Engeland zijn omgekomen. Zo ook nú weer, vijf namen van Engelandvaarders die het einddoel niet haalden, zijn op het vijfstuk aangebracht:

Jhr W.T.C. van Doorn
M.M. Meijers
B.T. Meijers
P.C. van Mil
V.H. Rutgers

Van enkele hierboven genoemden is het volgende bekend geworden:

Jhr Willem Cornelis Theodoor van Doorn, 31 mei 1911-29 juli 1943, werd in Den Haag geboren; bezocht de lagere school in Den Haag en Gouda, het gymnasium in Den Haag en Kampen, ging in 1931 rechten studeren in Leiden. Na zijn kandidaatsexamen stopte hij en besloot zich geheel te wijden aan de Oxfordbeweging. In Leiden was hij race-roeier en voorzitter van de Leidse Studenten Weerbaarheid (de witte pluimen en witten slobkousen).

Na de school Reserve Officieren Cavalerie in Amersfoort werd hij reserve-officier bij het 3e Regiment Huzaren (Den Haag). Als Res. 1e Luitenant (naar vermoed ingedeeld bij een Eskadron Wielrijders) nam hij in mei '40 deel aan de krijgsv verrichtingen, in 't bijzonder op 14 mei '40 bij Schiebroek, waar hij zich aanbood om een boerderij, die naar vermoed bezet was door de Duitsers, te gaan verkennen, welke verkenning hij alleen uitvoerde.

In de zomer van '40 kocht hij een vliegtuig. Als houder van een sportbrevet en van een militairbrevet wilde hij naar Engeland vliegen om zich bij de R.A.F. te voegen. De poging (Tjeukemeer, Friesland) mislukte; met diverse arrestaties als gevolg, waaraan hij zich door onderduiking wist te onttrekken, zodat hij niet bij het bekende "vliegtuigproces" betrokken is geweest.

Voorjaar '41 trachtte hij wéér naar Engeland te komen, per kano. In volle zee werd hij (en zijn metgezel) door storm overvallen en door een Nederlandse vissersboot opgepikt. Zij vielen dientengevolge in handen van de Duitse bezetting van die boot, maar wisten bij aankomst te IJmuiden te ontsnappen.

November 1941 werd hij door de O.D. met een opdracht naar Vichy gestuurd. Na volbrenging daarvan wilde hij trachten naar Engeland te komen. Hij werd echter gearresteerd in Réthel bij Mézières in Noord-Frankrijk, waarbij wapens en papieren op hem werden gevonden. Hij verbleef in de gevangenis in Parijs en Scheveningen, de kampen in Amersfoort en Vught, waarna hij in maart '43 werd overgebracht naar Haaren, waar het proces-Röell begon. Op 27 april '43 werd tegen hem en 20 anderen (o.a. Lt.Gen. b.d. W. Röell, Majoor Tibo, Jhr J. Schimmelpenninck) de doodstraf uitgesproken. Hij had geweigerd gratie te vragen en verklaarde tegenover het Kriegsgericht dat hij de vijand niet om genade wenste te vragen.

Op 29 juli 1943 werd het vonnis op de Leusderheide aan hem en aan 16

andere leden van de O.D. voltrokken. Met andere leden van de O.D. en van de I.D. werd hij begraven op Rusthof in Amersfoort."

"**Pieter C. van Mil**, hulpcommies te Zundert, verliet op 13 oktober 1941 zijn woning. Een paar dagen later ontving de familie het bericht dat hij naar Engeland was vertrokken. Ook hij bereikte zijn doel niet. Zijn stoffelijk overschot spoelde op 20 oktober 1941 op het strand aan.

(Gegevens uit het boek "Noordwijk in de jaren 1940-1945", aan de hand van politie-rapport Noordwijk. Auteur van het boek: G. Slats.)

Bovenstaande gegevens dankzij bijdrage van J.G. Bruin – Zaandam.

"**Professor V.H. Rutgers**. Op pagina 164 van het boek: "Verzet in de Nederlanden 1940-1945" van de auteur Dr C.M. Schulten hebben wij de volgende passage overgenomen. Het gaat hier over de groep Albrecht, die zich bezig hield met het verzamelen van militaire inlichtingen:

"Een kern van medewerkers, onder wie Van Lier en Van den Heuvel, overlegde hoe nu verder te gaan. Eind december 1943 vernam de groep dat De Jonge in Frankrijk gevangen was genomen en dat er dus geen verbinding met Engeland tot stand was gebracht. Nadat Van Lier twee pogingen had gedaan om weg te komen, ondernam hij in de nacht van 26 op 27 april 1944 een nieuwe poging. **Met de hoogleraren Rutgers en Baas Becking**, wier overkomst naar Engeland gewenst was, en twee anderen voer Van Lier met een houten motorboot via het Haringvliet naar de Noordzee. Veertig kilometer buiten de kust kregen ze motorpech, en daarmee was hun boot overgeleverd aan de stromingen en winden. Zij werden de Oosterschelde opgedreven, waar de Duitsers hen opmerkten en arresteerden. Begin juli 1944 stonden zij terecht voor het Marine Gericht. Zij hadden kans gezien alle belastende documenten bijtijds in zee te gooien en zich voor te doen als argeloze Engelandvaarders. Door die omstandigheden werden zij slechts tot tuchthuisstraf en gevangenisstraf veroordeeld. Rutgers stierf op 5 februari 1945 in de gevangenis van Bochum, de anderen keerden na mei 1945 behouden naar Nederland terug. Na het vertrek van Van Lier nam Mr C. Brouwer de leiding over van de Groep-Albrecht."

FMB

P.S. Met dank aan F.Th. Dijkmeester voor zijn bijdrage inzake Jhr W.T.C. van Doorn.

Nu de stuwende kracht van de laatste jaren van de Sociale Commissie er niet meer is, hebben zowel deze commissie als het Bestuur van ons Genootschap zich beraden over het al dan niet voortzetten van deze commissie.

Geconstateerd werd dat alle aanvragen voor een buitengewoon pensioen waren afgewerkt. Dit waren de laatste activiteiten van de commissie, waarbij de hoofdrol werd gespeeld door de helaas overleden voorzitter, Gerrit Meelissen, daarbij geassisteerd door Mr Van Slagmaat. De Sociale Commissie en het Bestuur van ons Genootschap zijn de heer Van Slagmaat zeer erkentelijk voor zijn inzet ten behoeve van de S.C. en hebben haar waardering hierover in een brief uitgesproken. Onder de omstandigheden werd het niet nodig geacht de commissie in de huidige vorm te handhaven. Ieder der leden zal vanzelfsprekend contact houden met andere Engelandvaarders en waar nodig en mogelijk hulp bieden of anderen hiervoor inschakelen. Het accent zal verlegd worden naar het signaleren respectievelijk bezoeken van zieken. Hiervoor is feitelijk geen S.C. met een voorzitter meer nodig.

Op 19 december 1996 vergaderde de S.C. onder voorzitterschap van Bram Grisnigt voor de laatste maal en werd besloten het Bestuur van het Genootschap te adviseren de commissie op te heffen. Deze vergadering werd besloten met een gezamenlijke lunch, welke door het Bestuur werd aangeboden. Dit was "einde oefening" van een zeer succesvolle commissie, die in de loop van vele jaren onschatbare diensten heeft verleend aan een groot aantal Engelandvaarders, die grotendeels van hun door verzetsdeelname veroorzaakte financiële zorgen werden verlost.

Vanuit deze plaats, namens alle Engelandvaarders veel dank en erkentelijkheid voor alles wat de Sociale Commissie heeft gepresteerd.

FMB

DE 4 EN 5 MEI HERDENKINGEN 1997

De **Dodenherdenkingen** op zondag 4 mei 1997 gaan door als usual, met uitzondering van de jaarlijkse plechtigheden in een vijftal kleine gereformeerde gemeenten.

Een columnist van het Algemeen Dagblad, Pierre Huyskens, in zijn commentaar in de rubriek "Nog even dit" verwoordt zijn verwondering over deze klein-gemeentelijke beslissingen.

Wij zijn zo vrij om deze column in extenso in deze Schakel op te nemen. Wij zijn het hartroerend eens met de visie van Pierre Huyskens.

Niet op zondag?

OOK KESTEREN heeft zich gevoegd bij de andere streng-gereformeerde gemeenten, die weigeren om de vierde mei te beschouwen en te benutten als nationale herdenkingsdag van de oorlogsdoden. Het is immers een zondag en die behoort men, aldus de redenering, uitsluitend te reserveren voor de Here, met alle ingetogenheid en strikte immobiliteit vandien. Deze staat slechts de kerkgang toe, begrijp ik.

En dus niet de gang naar een plaatselijk monument of naar een samenkomst, waar collectief en met sober vertoon van omfloerste trom, de vlag halfstok, een eenzame trompet met *The Last Post* en het leggen van een krans, eer wordt bewezen aan de velen, die in de oorlog hun strijdbaarheid, hun ras of geaardheid met de dood hebben bekocht, of slachtoffer werden van expositief geweld. Ik waardeer graag en met overtuiging de Dag van de Here, als meditatieve vluchtweel aan het eind van een werkweek

met veel materiële beslommeringen. Ik kan me ook voorstellen dat het CDA er moeite mee heeft dat op zo'n dag, nadat de kerkklokken verstomd zijn, de winkels gewoon opengaan, ofschoon ik winkelen op zondag geen doodzonde vind. Wat ik niet begrijp is, dat op de Dag van de Here het herdenken van de doden uit de oorlog niet passend zou zijn, in welke gestrengheid des geloofs dan ook. Welke theoloog verschaft mij de argumenten, op grond waarvan dát niet zou mogen? Ik werp hem bij voorbaat tegen dat herdenken *juist* bij de zondag past, dat herdenken juist dan kan plaatshebben in een geëigende ambiance, waarin men hart en ziel verheft tot de Here en Hem de zielen aanbeveelt van de honderdduizenden, die destijds zijn omgekomen of omgebracht.

Ik hoor een dominee in mij preken, maar ik hoor er ook graag één, die mij uitlegt waarom streng-gristelijke gemeenten zich van de dodenherdenkingsdag op zondag distantiëren. Er was destijds toch ook streng-

**NOG
EVEN
DIT**

Pierre Huyskens

gristelijk Verzet tegen de tirannie, dat vele slachtoffers heeft gekost? Dan heb ik het natuurlijk niet over de streng-gristelijke gemeenschappen, die de tirannie hebben geaccepteerd als 'door God boven hen gesteld gezag'. Enfin, het Nationaal Comité 4 en 5 mei heeft een wijze beslissing genomen door de vierde mei op zondag te handhaven. Te hopen valt dat tenminste in de kerken van de 'disidente' gemeenten aan de doden wordt gedacht. Of is dat ook niet de bedoeling?

Maar goed, de gebruikelijke Herdenkingen op **4 mei a.s.** gaan gewoon door.

Op die dag in de Nieuwe Kerk bij de Dam in Amsterdam om 18.00 uur de jaarlijkse bijeenkomst in aanwezigheid van H.M. Koningin Beatrix, Z.K.H. Prins Claus en Z.K.H. Prins Willem Alexander, de Minister President en de overige ministers, de Chefs van Staven van de krijgsmacht enz. enz. Deze bijeenkomst wordt gevolgd om 20.00 uur door de kranslegging aan de voet van het Nationaal Monument op de Dam. Ons Genootschap zal bij deze plechtigheden vertegenwoordigd zijn.

Op het **Ereveld – Loenen** worden om circa 11.00 uur bloemen bevestigd bij het **Vijfluik in de Kapel**, door een vertegenwoordiging van ons Genootschap, waarna om 15.00 uur een bijeenkomst plaatsvindt op het buitenterrein bij het daar aanwezige monument. Ook daar zal een vertegenwoordiging van ons zich aansluiten bij het leggen van bloemen en kransen.

Eveneens om 15.00 uur zal op 4 mei een sobere korte bijeenkomst met kranslegging plaatsvinden bij het **Monument ter nagedachtenis van de slachtoffers van het Englandspeel en van de omgekomen medewerkers van het Bureau Bijzondere Opdrachten en het Bureau Inlichtingen**. De groep die hier herdacht wordt telt een groot aantal Engelandvaarders. Het Monument staat aan de **Hogeweg** in de naaste omgeving van het **Promenade Hotel te Den Haag**. Na de plechtigheid kunnen de deelnemers aan deze bijeenkomst elkaar ontmoeten in een zaal van meergenoemd Promenade Hotel (nieuwe naam: Holiday-Inn - Crown Plaza).

De **viering van de 5e mei in Amsterdam** wordt wederom op een andere wijze gedaan dan in voorafgaande jaren. Een feestelijke afsluiting van vele over het gehele land verspreide Nationale Vieringen vindt plaats tussen 21.00 en 22.00 uur in de openlucht op de Amstel voor het Koninklijk Theater Carré (directe uitzending op TV).

Het European Youth Orchestra verzorgt een speciaal voor deze gelegenheid samengesteld concert. Het orkest bestaat uit 140 getalenteerde musici uit 15 lidstaten van de Europese Unie. Dirigent is Edo de Waard. Het concert wordt feestelijk afgesloten met een groots vuurwerk.

De jaarlijkse Herdenking van de capitulatie en de bevrijding in **Wageningen op 5 mei** verloopt volgens het normale bekende patroon. Ook dit jaar is Z.K.H. Prins Bernhard voornemens het Defilé af te nemen.

Evenals voorgaande jaren zullen de Verzetsorganisaties, aangesloten bij de Stichting Samenwerkend Verzet, waartoe ook de Engelandvaarders behoren, hieraan deelnemen. Details over plaats en tijd van verzamelen zijn op het moment dat wij dit schrijven, nog niet exact bekend.

Engelandvaarders die aan het defilé wensen deel te nemen worden verzocht zich **ten spoedigste telefonisch te melden bij Jan Bakker, tel. (070) 354 02 45**, die alsdan voor de nodige instructies zal zorg dragen.

FMB

PETER MOLTHOFF

De alom gewaardeerde voorzitter van deze Stichting P.J.G. (Peter) MOLTHOFF is in de loop van het jaar 1996, daartoe genoopt door zijn gezondheid, afgetreden. Dat dit in hoge mate betreurd werd door alle bestuursleden en de bij de SSV aangesloten organisaties spreekt vanzelf. Zijn jarenlange voorzitterschap heeft een heel eigen stempel gedrukt op de activiteiten van deze nationale bundeling van het voormalig verzet. Zijn optreden binnen het SSV Bestuur maar ook naar buiten toe werden alom geprezen. Zijn tact om zoveel vogels van diverse pluimage onder één noemer bijeen te brengen en te houden heeft het gezag van de SSV alom in den lande onderstreept. Het Bestuur van ons Genootschap is Peter Molthoff uitermate erkentelijk voor zijn onvermoeide inzet in de jaren die achter ons liggen. Wij wensen hem nog vele jaren toe waarin hij achterom zal kunnen kijken naar het reilen en zeilen van de SSV onder zijn bewind.

De SSV is over zijn opvolging nog in discussie. Hangende de besluitvorming binnen het Bestuur fungeert onze voorzitter, Rudi Hemmes, als waarnemend-voorzitter van de SSV. Hij is een van de twee vice-voorzitters.

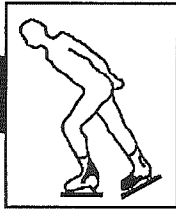
Wij wensen "onze" Rudi veel sterkte toe in deze zware functie.

FMB

NIET ALLE ENGELANDVAARDERS ZIJN GOED TERECHT GEKOMEN

Nog niet zo lang geleden was ik op een receptie die het best aangeduid kan worden als een receptie van heren onder elkaar. Allemaal hadden ze iets te maken met de toppen van het bedrijfsleven of met een hoge ambtelijke status. Er waren ook vertegenwoordigers van ambassades. Het was gezellig en er werd een goede wijn geschonken, de hapjes waren niet te versmaden. Zo tegen de tijd dat de tongen een beetje losser werden, werden er ervaringen uitgewisseld. Op een vraag wat ik voor de kost deed of had gedaan antwoordde ik dat ik het grootste deel van mijn leven buiten Nederland had doorgebracht. Onmiddellijk was er belangstelling van de kant van mijn ondervrager. Waar ik had gewerkt en voor wie waren de volgende vragen. Ik vertelde hem dat ik vele jaren in Australië had gewerkt en daarvoor in het toenmalige Nederlands-Indië. Waar ik in de oorlog was geweest? Eerlijk

DAG V/H

VERZET

1997

ZATERDAG 30 AUGUSTUS

in de feestelijke entourage van de
GENERAAL SPOORKAZERNE TE ERMELO.
Een dag met een FRIES karakter.

PROGRAMMA

- Uitgenodigd zijn: De minister van V.W.S.
Mevr. Dr. E. Borst-Eilers en
de Commissaris van de Koningin van Gelderland
Jan Kamminga.
- Toespraak: Door de heer R.W. Hemmes, waarnemend-voorzitter
van de Stichting Samenwerkend Verzet 1940-1945.
- Optreden: DOOR HET PASVEERKORPS UIT LEEUWARDEN
WERELDKAMPIOEN EN TOP VAN DE
NEDERLANDSE SHOWBANDS.
- Inclusief: Koffie met gebak.
Apéritief.
- De bekende: Rijstmaaltijd met 1 consumptie.
1 verrassing.

OFFICIEEL AFSCHIED VAN DE VOORZITTER VAN
ST. SAMENWERKEND VERZET 1940-1945: PETER MOLTHOFF

VEEL INFORMATIESTANDS.

AANVANG: 11.00 uur precies.

AANMELDING: Zo spoedig mogelijk door overmaking
van f25,- op giro 5166870 of
bank 914130307 t.n.v.
"Comité Dag van het Verzet" Doorn.
Toegangskaarten met routebeschrijving
worden half augustus toegezonden.

Wapen van de provincie Friesland.

gezegd vond ik de vragen een beetje te ver gaan maar zei dat ik al in april 1942 Nederland had verlaten met de bedoeling naar Engeland te gaan. Er volgde een stilte en toen kwam het volgende. "U hebt de hongerwinter dus niet meegemaakt. Na de oorlog natuurlijk op een gemakkelijke manier aan een goede baan geholpen", veronderstelde mijn ondervrager "en waarschijnlijk binnen de kortst mogelijke tijd afgestudeerd?" Ik moest deze vragen ontkennend beantwoorden. "Maar hoe is dit mogelijk, u was toch Engelandvaarder en de regering heeft u toch wel met alles geholpen toen u terug in Nederland was?" Weer die niet begrijpende blik toen ik dit opnieuw moest ontkennen. "Gelukkig is het niet uitgelopen op een ramp", vertelde ik mijn ondervrager, "maar ik heb het in het begin na de oorlog toch niet zo gemakkelijk gehad". Dit gesprek bracht me weer terug naar bepaalde herinneringen en naar die Engelandvaarders die het werkelijk niet "gemaakt" hebben.

Eenzaam, verlaten en vergeten

Sommigen van hen zijn in armoede gestorven. Anderen die geprobeerd hebben naar Engeland te gaan zijn door de Duitsers gepakt of door Fransen overgeleverd aan de Duitsers en zijn vaak een gruwelijke dood gestorven in concentratiekampen. Hoeveel dat er waren is zelfs nu nog niet duidelijk. Weer anderen die ik heb gekend zijn gedeserteerd in Australië en verdwenen uit de militaire kampen en barakken waar zij werden opgeleid voor de oorlog tegen Japan. Een aantal nam weer dienst in het leger en kwamen in Korea terecht, waar zij al snel de gruwelijke werkelijkheid van die oorlog meemaakten. Een ander soort Engelandvaarder was George Blake, een jongen opgegroeid in Rotterdam met een Nederlandse moeder en een Egyptische vader. In Korea verkoos hij de communistische kant boven de geallieerde kant. Hij leeft nog steeds in Moskou ondersteund door de Russische regering. Anderen zoals Jan O. die in Amsterdam een zwervend bestaan leidde durfde zelfs na vele jaren niet zijn werkelijke naam te noemen en verschool zich achter de voornaam Jelle. Weer een andere, Herman W. die deserteerde uit het leger en ergens anders een bestaan opbouwde. Maar wat is er eigenlijk gebeurd met die honderden jongens en een klein aantal vrouwen die het nooit gemaakt hebben en een eenzame of gewelddadige dood zijn gestorven. Eenzaam was de dood van Jessy Crince le Roy in Canberra, Australië, zij die zoveel had gedaan voor de Nederlandse zaak in Spanje en naderhand in Indië. Van enige erkenning voor haar werk is nooit sprake geweest. Hierbij moet ik ook vermelden die jongens die door ongelukken om het leven zijn gekomen zoals Marcel de Lange uit Rotterdam, die niet lang na zijn aankomst in Engeland het leven verloor bij een auto ongeluk. Maar ook die bezielde Engelandvaarder mr. Eric F.K.

Michielsen die in de nacht van zaterdag op zondag 26 augustus 1944 bij een nachtelijke oefenvlucht met zijn Wellington bomber door een ander vliegtuig van achteren werd geramd zodat de staart afknapte en hij met zijn mede inzitende Canadese collegae neerstortte en de dood vond. Van hem zei Koningin Wilhelmina: "Wat een droevig bericht en ernstig verlies voor de Engelandvaarders en voor herrijzend Nederland. Hij had zulke diep doordachte plannen voor 's Rijks toekomst en was zo eerlijk in zijn gedachten". Weer anderen zijn zij die in de Pyreneeën zijn omgekomen. Dan nog die Joodse medeburgers die in concentratiekampen vergast werden nadat ze in Frankrijk waren opgepakt. Vaak bestaat er geen enkele zekerheid bij achtergebleven familie over het lot van hun zonen en vaders. Vaak waren er geen familieleden meer omdat ook zij in de vernietingskampen waren omgekomen. Vaak weten alleen burens in een straat die nog bestaat van jonge jongens die ineens verdwenen. "Hij is ondergedoken" werd er dan gefluisterd, hoewel de meeste mensen geen idee hadden wat dit betekende. Later toen de oorlog al enige jaren had geduurd, kwamen de verhalen los. Die en die zou de grens hebben overgestoken en zou nu in Zwitserland zitten. Anderen zouden in Spanje zitten, Soms deden de meest fantastische verhalen de ronde. Jan zou per vliegtuig zijn opgehaald vanaf de Veluwe terwijl Piet per boot vertrokken was vanaf het strand. In Nederland draaide de geruchtenmolen op volle toeren. Het gaf een zeker houvast als men de laatste berichten aan de burens die men vertrouwde kon vertellen. Na de oorlog werd het pas duidelijk hoe weinig Nederlanders de "andere kant" hadden bereikt. Ook werd duidelijk dat velen het niet gemakkelijk hadden gehad en vaak weinig sympathie van hun eigen Nederlandse instanties hadden gehad, de loffelijke uitzonderingen daargelaten. Zelfs eenmaal aangekomen in Engeland werd het velen duidelijk dat men heel weinig wist van de werkelijke situatie in het bezette vaderland. Het begrip van H.M. Koningin Wilhelmina tijdens de ontvangst van vele Engelandvaarders maakte veel goed.

Nog steeds onbegrip

Zelfs nu nog bestaat er veel onbegrip hoewel boeken zoals "Soldaat van Oranje" en de film die daarvan is gemaakt meer begrip hebben gekweekt. Gelukkig hebben veel Engelandvaarders zelf begrepen dat het misschien een goed idee was hun herinneringen op te schrijven. De Nederlandse geschiedenis is er rijker van geworden. Daarom zou het goed zijn als die Engelandvaarders die nog steeds twijfelen of ze wel iets te vertellen hebben hun drempeelvrees overwinnen en hun ervaringen op papier zetten. Wat in hun ogen soms weinig belangrijk mag blijken is voor anderen vaak een openbaring.

Voor al jongeren zijn geïnteresseerd in hun ervaringen. Dit blijkt vaak uit vragen aan Engelandvaarders om op de scholen over hun ervaringen te komen vertellen. Mijn helaas te vroeg overleden vriend Paul Veerman zag dit haarscherp en gaf een groot aantal lezingen over dit onderwerp op scholen. Vaak blijkt dan ook dat de schoolgaande jeugd vele vreemde ideeën heeft over de oorlog en de bezetting van Nederland. Daarom is het goed dat deze oorlogservaringen op schrift worden gesteld en moeten Engelandvaarders zich niet laten weerhouden dit zo snel mogelijk te doen. De tijd dringt, wij zijn een uitstervend ras.

H.J.M. Brinkman

ENGELANDVAART MET DE "BEBEK"

N.a.v. de aandacht die in het januari-nummer van de **Schakel** werd besteed aan onze overleden vriend **Karel Michielsen**, ontvingen wij de hieronder opgenomen brief van zijn tochtgenoot **Freddie Vas Nunes**:

"Naar aanleiding van het overlijden van mijn oude sobat Karel Michielsen en de beide In Memoriams zou ik gaarne even een kleinigheid willen rechtzetten, omdat mij te veel – en onverdiende – eer wordt toegekend.

Het is waar, dat ons drietal van de BEBEK de eerste of de tweede rechtstreekse Engelandvaarders waren, maar het waren Kees Eendenburg en Karel Michielsen, die de zaak hebben voorbereid en ik kwam er als "Dritte im Bunde" pas op het allerlaatste ogenblik bij. Kees en Karel hebben de twaalfvoetsjol naar het strand in Noordwijk gebracht en er een paar weken lang mee geoefend in de branding, zodat ze op het laatst bekende figuren waren voor de Duitsers, die op het terras van Huis ter Duin zaten en die er geen moment bij stil stonden, dat iemand in zoiets naar Engeland zou willen oversteken.

Er was nog één plaats beschikbaar en die boden ze mij aan, twee of drie dagen voordat we weggingen. Ik hapte natuurlijk meteen, want ik zat ook al van meet af te denken hoe ik kon weggkomen. Maar de eer van het plan en de uitwerking hoort helemaal aan de twee anderen en niet aan mij.

Eenmaal in Engeland gingen Kees en Karel al heel snel vliegen. Kees nadat hij eerst nog een blauwe maandag op het slagschip NELSON als matroos had

gevaren. Ik moest een jaar wachten, omdat ik een paar maal op mijn ogen werd afgekeurd, maar kwam er in september 1941 eindelijk toch door. Ik herinner mij, dat ik net was goedgekeurd en op mijn oproep voor de R.A.F. zat te wachten, toen Karel opeens voor mijn neus stond in Oatlands Park Hotel in Weybridge, in Marine uniform, als Luitenant-waarnemer. Hij had toen al een tour of ops. achter de rug in de Oost en was met verlof even terug in Engeland. Sindsdien hebben we elkaar maar sporadisch gezien, de laatste keer een jaar of acht geleden, toen hij met zijn vrouw hier op bezoek was.

Kees van Eendenburg is al heel lang dood en ik ben nu de laatste van de drie, die nog over is. Ik gedenk hen beiden met dankbaarheid voor hun vriendschap, die op mijn levensloop zo'n grote invloed heeft gehad.

A.D. Vas Nunes

TER KENNISMAKING

Aan ons adressenbestand is kortgeleden toegevoegd een Engelandvaarder die "het niet gehaald" heeft: Ir J.G. Willemse, die in Hoensbroek (L) woont. Hij schreef ons, ter kennismaking, een brief die wij gaarne in deze **Schakel** willen opnemen. Een goed idee om op deze manier van de achtergronden van een "nieuweling" in ons midden, op de hoogte te worden gesteld.

FMB

Aan de redactie van de Schakel te Rotterdam:

"Kort geleden had ik de eer lid van het Genootschap Engelandvaarders te worden. Hoe het komt, dat dit nu pas gebeurde is een heel verhaal.

Nu lijkt het deze laatbloeiër een idee, om in de 'Schakel' kort te vertellen wie ik ben en hoe het komt, dat ik me nu pas gemeld heb. Misschien maai ik het gras voor uw voeten weg en had U dat t.z.t. aan mij willen vragen, in welk geval dan nu meteen mijn excuses.

In de hoop, dat U het ook een goed idee vindt volgt hier de tekst, die ik in mijn hoofd had:

Mijn naam is Jules Gerard Willemse en zoals U misschien in het adressenbestand hebt gezien, ben ik kort geleden toegetreten tot Uw Genootschap. Wel

wat laat, maar niettemin door mij beschouwd als een grote eer. Dat dit zo laat in mijn leven plaatsvond komt vooral, omdat ik mij tot voor kort er niet van bewust was, dat iemand, die het niet gehaald heeft ook als Engelandvaarder beschouwd wordt. Als hij tenminste echt van plan was dienst te nemen bij de strijdkrachten. Er zijn nog mensen in leven, die kunnen getuigen, dat ik dat was.

Nee, ik heb – of liever mijn beide reismakkers en ik hebben – het niet gehaald. Piet ten Bosch, Rinus Hallegraeff en ik begonnen op 16 mei 1943 in Slenaken (Z. Limburg) te voet onze reis. Wij hoopten via enkele adressen in België en Frankrijk per trein de Zuidgrens van Frankrijk te bereiken. Ons plan was om daar een gids te vinden voor de tocht door de Pyreneeën. Wij dachten (ten onrechte), dat het daarna niet al te moeilijk zou zijn door Spanje heen in Portugal terecht te komen, om vervolgens per eerste gelegenheid naar Engeland te vliegen. Ik was toen twintig jaar oud. U kunt nu uitrekenen hoe oud ik ben. Wat aandoenlijk naïef waren we toen, nietwaar? Wij hadden een totaal reiskapitaal van f100,-. Nou, dat was toen wel aanzienlijk meer waard dan nu, maar toch... Wij zagen ons al melden voor de Luchtmacht en ons bij Hare Majesteit vervoegen voor een kopje thee. Daar hadden we op Radio Oranje over gehoord en dat droeg aanzienlijk bij tot onze motivatie!

Het ging allemaal vlot tot in Bordeaux, waar ons contactadres niet kosher bleek te zijn.

We hoorden, dat de Duitsers het veel te druk hadden en kregen de raad maar rustig verder te reizen, fataal advies. En wij, argeloze jongetjes, traptten er zo in. In Saint-Jean-Pied-de-Port (Pyrénées Atlantiques) werden we zonder enige dramatiek bij een simpele controle in onze kragen gegrepen.

We toonden onze valse Belgische passen en zeiden, dat we dienst wilden nemen bij Organisatie Todt als werkers aan de Westwall. En ook dat we tabak hadden van onderduiken. Ik weet niet of ze ons geloofden, onze Grüne verhoorders, maar ze sloegen ons niet, geen martelingen, niks. We werden alleen maar voor de rest van de oorlog naar een concentratiekamp verbannen. Meer niet. En, U kunt het geloven of niet, wij waren heel opgelucht, dat het daarbij bleef. Wisten wij veel? En dat was dus dat.

Einde van de mooie plannen. Via de Fort du Ha gevangenis in Bordeaux (twee weken) en het relatief comfortabele doorgangskamp Compiègne (een half jaar) werden wij in december 1943 in veewagens op transport gesteld naar Buchenwald, Weimar. Piet is enkele dagen na de bevrijding op 11 april 1945 aan longtuberculose bezweken en Rinus, ondanks intensieve behandeling, een paar maanden later in Eindhoven ook aan dezelfde ziekte. Ik was fysiek de zwakste van de drie, maar ik had het geluk in het kamp een heel goed 'com-

mando' te krijgen, een baan waar ik door kon overleven. Hoe dat allemaal gegaan is, zou hier te ver voeren, maar als er belangstelling voor is wil ik daar met alle genoegen wat meer over vertellen. Ik ben daarin God zij dank niet geremd.

Door allerlei toevallige omstandigheden kwam ik in contact met Engelandvaarder Leo van Lamsweerde, die mij wees op de mogelijkheid bijzonder pensioen aan te vragen en die mij heeft aangemeld voor lidmaatschap van Uw Genootschap. Zo is 't gekomen.

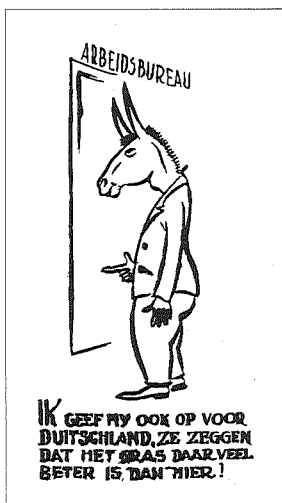
Na terugkeer uit Duitsland heb ik vliegtuigbouw gestudeerd. Na mijn afstuderen was het deksels moeilijk om een baan te vinden, dus heb ik een aanbod om te komen werken bij de Koninklijke/Shell dankbaar aanvaard. Ik begon in het Laboratorium Delft waar ik ook een deel van de militaire dienst doorbracht. Ketelproeven voor de Koninklijke Marine. De rest van de dienstdtijd was ik een van de 'backroom boys' op het ministerie; geen schip gezien! Toen kon dat nog. Voor de rest zal ik kort zijn. Getrouwd, twee dochters. Vanaf 1961 met gezin uitgezonden naar Curaçao, en na twee jaar onderbreking op Lab Amsterdam naar Abadan, Iran en Singapore. Na een warme handdruk heb ik toen Shell verlaten en de rest de tijd tot mijn 65ste Natuurkunde gedoceerd aan het Coriovallum College in Heerlen. Ik heb een leuk optrekje kunnen laten bouwen met een mooie tuin en samen met mijn echtgenote genieten we daar uitbundig van als we niet op reis zijn. Cruises en verre vliegvacaties zijn in bij ons en in de winter als het effe kan een paar weekjes Canarische eilanden.

Ik hoop binnenkort persoonlijk met velen van U kennis te mogen maken. Als bovenstaand verhaaltje kan helpen dat proces te versnellen heb ik mijn doel bereikt.

Jules G. Willemse

DE ENQUÊTE – OVER HET FENOMEEN ENGELANDVAARDER —

Mevrouw Agnès Dessing liet ons weten dat de respons op de aan het januari-nummer van de **Schakel** bijgevoegde enquête tot nu (01-03-97) toe, veelbelovend was. Het aantal binnengekomen reacties heeft het aantal van 100 ruimschoots gepasseerd. From all over the world zijn de ingevulde for-

Het oorlogstekenwerk van Frederiks.

Wisseltentoonstelling 28 februari – 3 augustus 1997.

Het Verzetsmuseum Amsterdam toont in de laatste wisseltentoonstelling in de huidige behuizing aan de Lekstraat een overzicht van het tekenwerk van Andries Frederiks. Te zien is een groot aantal van zijn politieke prenten uit de oorlogsjaren en de eerste jaren na de oorlog. Verder wordt er aandacht besteed aan zijn legale werk voor de Nederlandse Spoorwegen en aan het drukken met een rotaprint, waarmee Frederiks' tekeningen worden geproduceerd.

Ik geef mij ook op... Als affiche in de nacht van 7-8 januari 1945 in Utrecht verspreid.

HERINNERINGEN 1

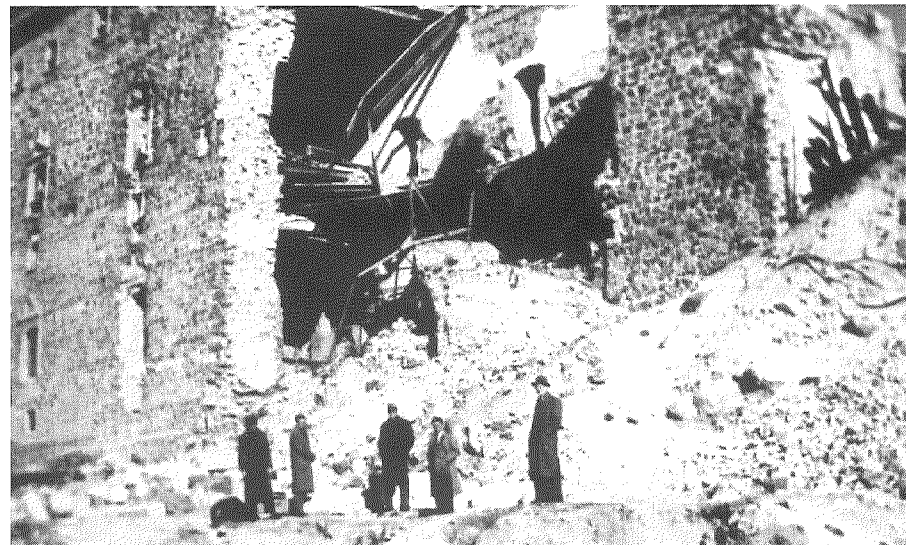
In een brief van Engelandvaarder **Maarten H. Rutteman**, die in de U.S.A. woont, schrijft hij:

”Ik weet niet of het gebruik is onder Engelandvaarders elkaar te tutoyeren. Als dat zo is, vergeef mij dan mijn formele toon. Ik ben nl. vroeg 1946 al voor de Shell naar Z. Amerika gegaan en heb sindsdien, afgezien van vacaties, in Z. en N. Amerika gewoond. Daarom geniet ik des te meer van de **Schakel**; o.a. b.v. over Jongeneel, onze Hockey Captain in Gibraltar en het artikel van Systze Wiersma, een oud Pyreneeën- en gevangenis-gezel, en natuurlijk alle andere lotgevallen. Bijgesloten mijn bijdrage voor de **Schakel** over ons bezoek aan Toledo. In ieder geval heeft het mij veel plezier gedaan mijn Nederlands eens te kunnen gebruiken met oude herinneringen.”

HET ZWAARD VAN PÉTAIN

In januari 1944, kort voor ons vertrek naar Gibraltar, maakte een groepje van zes man vanuit hotel Internacional in Madrid een dagtocht naar Toledo. De

vergunning daarvoor was verkregen in het hoofdkwartier van de Guardia Nacional aan de Puerta del Sol, waar enigen van ons kort tevoren in een ondergrondse kerker met enkele Spanjaarden de gastvrijheid van de guardias en wandluizen hadden genoten. Derde klas retourtje Toledo 8.90 pesetas; de reis heen en weer zonder boeien, een nieuwe ervaring in Spanje.

Het Alcázar, Toledo, januari 1944. Intermezzo in een wereldoorlog: bezoek aan een burgeroorlog. V.l.n.r. Van der Pol, Faber, E.W. Rutteman, ??? en M.H. Rutteman.

De foto toont het Alcázar zoals de burgeroorlog (1936-'39) het achter liet na een maandenlang vruchteloos beleg door de Republikeinen. In deze strijd werden epische heldendaden verricht door de dappersten van beide kanten in de wedloop elkaar af te maken. In Toledo zelf de minder dapperen, eerst der belegeraars, daarna van de Franco-overwinnaars, hadden het voorrecht de grote schoonmaak van hun respectievelijke verdachten te mogen ondernemen. Als gevolg van deze dubbele opruiming, een specialiteit van burgeroorlogen, hadden de overblijvenden lang de weelde van een ongekende Lebensraum.

In de kathedraal mochten we als bijzonder privilege de met gouden en juwelen voorwerpen gevulde schatkamer onder onnodige waakzame ogen (we kenden Spaanse gevangenis) bezichtigen. De laatste aanwinst, vooraan uitgesteld, was een schitterend zwaard met inscriptie voor Franco van zijn

bewonderaar, Maréchal Pétain. Er was een gerucht dat de Führer, hiervan op de hoogte gebracht, razend over dit achterbakse initiatief van zijn puppet, onmiddellijk een Stuka had gestuurd aan de generalísimo voor de kathedraal, en een dringende uitnodiging voor een staatsbezoek aan zijn bunker; en dat de Duce, nooit ver achter zijn schreeuwgenoot met grootse gebaren, de meest glorieuze tank in zijn arsenaal had geschonken, zijn enige tank die de Lybische woestijn Montgomery had weten te ontvluchten. Wat de korporaal betreft, het was duidelijk dat die iets wilde van de generalísimo. Maar de Caudillo, meer gewend aan krijgen dan aan geven, zou duizend maal bedankend voor vroegere diensten geantwoord hebben dat hij helaas te druk was met Engelse lessen om Madrid te kunnen verlaten.

Casa del Greco, Toledo, januari 1944. V.l.n.r. M.H. Rutteman, ???, E.W. Rutteman, ???, Faber en Van der Pol.

Het was geen gerucht dat naast de schatten van de kathedraal, de schilderijen van El Greco en de puinhopen van het Alcázar Toledo die dag zes toeristen rijk was, een veel belovende statistiek.

Maarten Rutteman (USA)

PANIER FLEURI

Het doorgangshuis voor vele Engelandvaarders ten zuiden van Toulouse werd in 1983 (ook al weer zo lang geleden!) bezocht door Engelandvaarder Hugo van Perlstein, die in de USA woont, en een nostalgische trip maakte langs zijn vluchtroute.

Hieronder volgt zijn aan ons gerichte brief vergezeld van twee herinneringsfoto's die hij toen maakte.

Met onze dank aan van Perlstein voor de toezending van deze bijdrage.

"Hierbij twee foto's van Hotel PANIER FLEURI in zuid Toulouse, Frankrijk. Voor verschillende Nederlanders op weg naar Spanje en uiteindelijk Engeland was dit de laatste doorgangsplaat op gevaarlijk vijandelijk gebied gedurende de tweede wereldoorlog. Sommigen haalden helaas de grensovergang over of door de Pyreneeën niet vanwege "bad luck" of door verraad van de goederentrein vanuit de omgeving van Perpignan richting Barcelona, en werden afgevoerd door de moffen om nooit meer een levensteken van te vernemen. Enkel konden weer ontvluchten, o.a. Lau de Bakker, die uit die trein werd gehaald door de Duitsers, en kwamen gelukkig wel weer boven water. Lau sprong namelijk uit een rijdende gevangenen transporttrein ergens in Frankrijk en raakte gewond. Hij werd door een boerenfamilie verzorgd. Omstreeks kerstmis 1943 was hij weer zoveel mogelijk hersteld terug in Zwitserland.

Ik nam deze foto's in mei 1983 toen mijn vrouw en ik een expeditie maakten langs mijn vluchtroute van 1942 die van Nederland via België en bezet Frankrijk naar Zwitserland voerde. Vandaar vertrok ik tezamen met Lau de Bakker, Has Bamberger en Jan Bakker in september 1943 via Genève, Annemase, Annecy, Lyon, Toulouse en over de Pyreneeën ten zuiden van Toulouse om uiteindelijk te belanden in het boerendorpje Viella, Spanje.

PANIER FLEURI bestaat niet meer, heb ik gehoord. Herinner me echter nog wel dat wij in 1983 met de toenmalige bewoners hebben gesproken, maar dat waren niet dezelfde als in 1943, ook niet aanverwant. Dus daar werden wij niet veel wijzer van. Het beeld, in mijn herinnering, van het interieur kon ik niet goed herkennen. Dat is best mogelijk, want de dag van onze aankomst daar moesten Lau, Jan en ik alweer weg omdat er geen plaats voor ons was. Het zat vol met Nederlanders. Wij werden toen doorgestuurd naar Mevr. Van Wijk in Capendu, de eigenaresse van het Chateau aldaar. Omdat Mevr. Van Wijk ons niet kon herbergen moesten Jan en ik de volgende ochtend weer terug naar Toulouse. Daar werden wij weer vanuit Panier Fleuri in het centrum van Toulouse op een onderduikadres opgeborgen. Dit leidt weer tot een ander verhaal op een andere tijd. In Spanje aangekomen zocht ik tevergeefs naar mijn vriend Lau, maar kwam pas na de oorlog zijn wederwaardigheden te horen toen wij elkaar in Parijs ontmoetten.

Panier Fleuri stond te koop in 1983. Hoe ik ooit die plaats heb kunnen terugvinden is louter toeval geweest, want ik had geen idee meer van het adres echter wel een gevoel van richting vanwege de tramlijn vanaf het station die daar vlak bij zijn eindpunt had. Wij reden de weg langs waar op de foto een auto rijdt en plotseling zagen wij het bord met de naam van het hotel. De tweede foto is van het achtererf en een ingang waar wij in 1943 gebruik van maakten.

Engelandvaarders die via Le Panier Fleuri "hun Engeland" wisten te bereiken, zullen ongetwijfeld met bovenstaande tekst en foto's hun herinneringen weer eens kunnen opfrissen.

Met hartelijke groeten en beste wensen van

Hugo van Perlstein (USA)

BOEKEN 1

Pierre Lalande, special agent, was de codenaam van Engelandvaarder Guido Zembsch-Schreve die in België woont. Hij heeft zijn eerder geschreven boek in het Engels doen vertalen en kondigt dit aan in een circulaire.

Hij vermeldt daarin:

"After having deducted the translation fee, the proceeds of the book which I am to receive are destined to the DORA Foundation Fund. I hope that this will be substantial and request your help in order to have the book known amongst your friends (and also to the bookstores) so that a large number may be sold. If you have personal friends who like to receive a dedication to paste in their copy, let me know, I will gladly let them have one, this for the good cause."

Zijn uitgever "Pen and Sword Books Direct" schrijft hierover het volgende:

"Guido Zembsch-Schreve spent Christmas 1944 at the Dora slave labour camp in the Harz Mountains from which the labourers were told on arrival that the only way out was through the crematorium chimney.

Recruited into the S.O.E. in 1943, he set up escape routes and supply lines in Europe, before being captured by the Germans, tortured and sent to Buchenwald in a cattle truck. From Buchenwald, he was sent to Dora, to labour in the subterranean hell which was the V2 factory.

As Germany's defeat became inevitable, he was moved to Ravensbrück, the notorious concentration camp north of Berlin. He managed to survive it all and even managed to escape during the war's closing convulsions.

This book, by one of S.O.E.'s outstanding agents is a tribute not only to Guido himself, but to the still undervalued service given by all members of the S.O.E.

Publication Date: 2 December 1996. ISBN: 0850525330. Extent: 224 pp. Hardback. Price: £ 18.95.

En Guido voegt daaraan toe:

This book was written, in its original form, for my children and the whole of the younger generations so they may understand and fathom the reasons which led their elders on the pursuit of Justice and Freedom...

Also not to forget the Supreme Sacrifice of those who did not return.

Guido Z. Schreve M.B.E.

Alias "Pierre Lalande"

K.L. Mittelbau-Dora 77249

BOEKEN 2

BILL MINCO, wie kent hem niet? Vele van onze lezers weten in ieder geval wie hij is en wat hij allemaal in de loop van de 50 na-oorlogse jaren ten behoeve van het voormalig verzet heeft gedaan. Over zijn oorlogsbelevissen heeft hij nu een en ander op papier gezet. Over het boek "Koude voeten" dat in mei a.s. in de winkels verkrijgbaar zal zijn verzocht hij onderstaande introductie in de Schakel op te nemen, hetgeen wij voor hem gaarne doen.

"**KOUDE VOETEN**" van Bill Minco is een verslag van een overlevende van een viereneenhalf jaar durend verblijf in nationaal-socialistische gevangenissen en concentratiekampen. Met een inleiding van Etty Mulder.

"Op de morgen van 7 januari 1941 werd Bill Minco, middelbaar scholier in Rotterdam, uit de klas gehaald en door de Grüne Polizei opgebracht. Enige tijd later, op 4 maart, werd Minco tezamen met zeventien anderen in het Geuzenproces ter dood veroordeeld. Deze achttien verzetsstrijders zijn De

achttien doden uit het beroemde gedicht van Jan Campert. Aangezien hij minderjarig was, werd zijn doodstraf, ondanks zijn joodse afkomst, omgezet in levenslange tuchthuisstraf, en daarmee begon voor hem een helse tocht langs vele Duitse tuchthuizen en concentratiekampen. Hij zat 17 maanden in eenzame opsluiting en werd in 1943 afgevoerd naar het vernietigingskamp Mauthausen en vandaar naar Auschwitz en Dachau. Op 30 april 1945 werd hij uiteindelijk door de Amerikanen bevrijd.

Een schoolvriend met wie hij zijn hele verdere leven bevriend is gebleven, Sijds Nijdam, raadde – zoals deze in zijn nawoord vertelt – hem in 1945 aan zijn ervaringen op te schrijven. Na meer dan vijftig jaar verschijnt Minco's verslag van zijn unieke belevenissen en ervaringen voor het eerst in boekvorm. In de inleiding noemt Etty Mulder, voorzitter van de Stichting Kunstenaarsverzet, zijn verhaal 'een zelfverweer tegen de tijd'.

Na jaren van verwerking, bezinning en afstand nemen completeerde Minco zijn manuscript met een deel dat hij Reflecties noemt: gedachten, beschouwingen, fragmenten, soms uit toespraken, soms uit lezingen voor scholieren.

Het hele boek werd waar nodig en mogelijk van illustraties voorzien en aangevuld met foto's en authentieke documenten.

Uitgeverij: SUN, Bijleveldsingel 9, 6521 AM Nijmegen. Tel. (024) 322 17 00. Telefax (024) 323 54 93. ISBN 9061686075; NUGI 648. Prijs ca. f29,50/BF 590. Mei 1997.

Een uitgave in samenwerking met de Stichting Kunstenaarsverzet 1942-1945.

BOEKEN 3

Ook in het verre Spanje wordt er nog veel gelezen. Engelandvaarster **Pien Louzada**, die daar woont, beveelt ons te lezen aan:

"Dankzij mijn abonnement op de onvolprezen "Good Book Guide", geheel up to date in mijn vissersdorp Sitges.

1) "What did you do in the war Mummy?". Mavis Michelson. Uitg. Pimlico ISBN 0-7126-7464-0. Financial Times noemt het "Breathtaking".

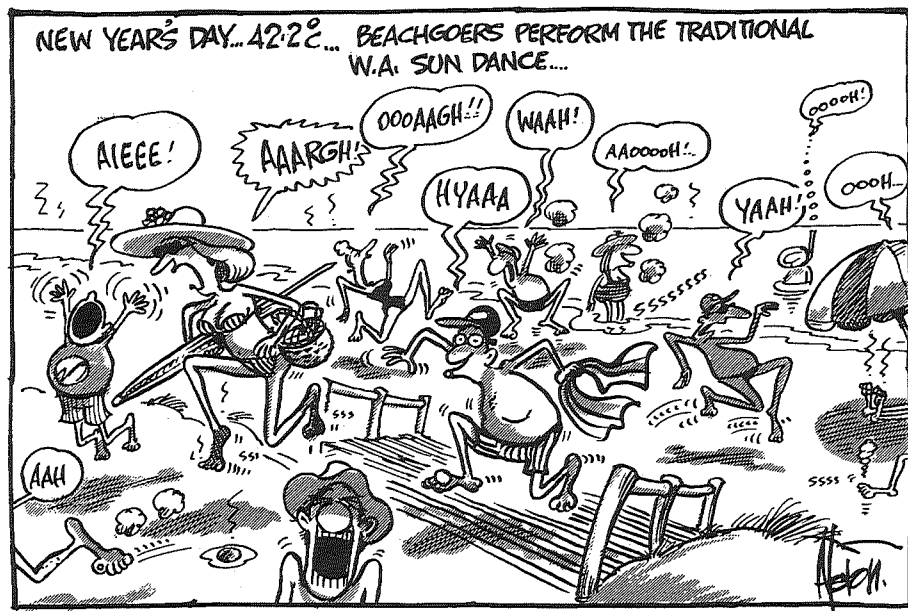
2) "Colditz" The German story. Reinhold Eggers (vertaald door een gevangene). Uitg. Robert Hale. ISBN 0-7090-4476-3. Heel boeiend."

Het jaarlijkse bericht van EV-er **Han Boschman** uit Ardross (Aus.) is weer binnen. Het is altijd weer verfrissend om iets te vernemen over het dagelijks gebeuren in de omgeving van de verre woonplaatsen van Engelandvaarders. Bedankt Boschman voor je bijdrage aan de **Schakel**.

"Bijgesloten mijn bijdrage voor de Schakel. Het nieuwe jaar heeft niet bepaald een entrée joyeuse gemaakt: 42°C, bladstil en een wreed-blauwe lucht. Goed weer voor 't strand en verbrande voetzolen. Ook als gevolg, natuurlijk, een hoop bushfires, de meeste "spontaan", minstens twee gesticht door een pyromanische volunteer firefighter (die nu in de nor zit).

Zo'n 2000 km naar 't noorden in de Pilbara en de Kimberleys zitten de mensen aan de ontbijttafel met hun Mae West aan, want Phil (tropical cyclone) is aan het spoken en piest aardig wat uit.

Afgelopen winter hebben we hier aan de kust meer dan normale attentie gehad van walvissen, die hele grote, een buitenkansje voor kleine charter vliegtuigjes en plezierbootjes om een extra zakcentje te verdienen aan mensen die gingen Whale watching. En paar 100 km naar 't zuiden waren 2x de kleinere (pilot-whales) vervelend die een lemming complex hadden en eens met zo'n 100 tegelijk vastberaden waren om zelfmoord te plegen. Dan kwa-

men van heinde en ver de mensen aanlopen met emmers vaseline (tegen zon-nebrand) en trekkers en andere machinerie om deze beestjes "te redden", het-geen ook gelukte, op een paar na.

Verder verliep 1996 zoals andere jaren: een hoop ge-ouwehoer over racisme, criminaliteit, euthanasie enz. enz., die afgezaagde banaliteiten werden.

Edoch! Nu hebben we iets interessants gevonden om ruzie over te maken: Wanneer begint de 21e eeuw??? Vanzelf sprekend wordt het Kindeke Jezus erbij betrokken en ergo wordt heen en weer gescholden van "godlasteraars!" en "dumb bible bashers!". Het is weer eens iets anders.

Gelukkig en voorspoedig nieuwjaar aan allehens daar bij jullie.

P.S. Ik weet niet wat ik liever heb: onze hitte of jullie kou?"

H. Boschman (Australië)

OVER VOORLICHTING GESPROKEN

Van tijd tot tijd verschenen er in de Duitse kranten gedurende de oorlogsjaren ook berichten over de situatie in Nederland. En zo kon het gebeuren dat, toen de joden uit Amsterdam op de meest barbaarse wijze werden weggevoerd, in het "Hamburger Fremdenblatt" van 24 juli 1942 het volgende werd meege-deeld:

"Uit Amsterdam wordt gemeld dat de Nederlandse burgers zich beestachtig gedragen tegenover de joden. De joden hebben zich naar aanleiding daarvan gewend tot de Duitse Weermacht, met het verzoek hen te beschermen. De Weermacht heeft ondanks eeuwige vijandschap de joden in bescherming genomen en hen op eigen verzoek naar Duitsland getransporteerd, alwaar zij rustig hun beroep kunnen uitoefenen.

De joden hebben, teneinde hun dankbaarheid te tonen tegenover deze mildheid, hun inboedel en sieraden ter beschikking gesteld van de daklozen in Duitsland, welke door de Engelse vliegers zijn geteisterd."

Overgenomen uit "Aantreden". Orgaan van de Nederlandse Vereniging van Ex-Politieke Gevangenen uit de bezettingstijd. 51ste jaargang, nr. 11. Novem-ber 1996.

ADRESSENBESTAND

ADRESSENBESTAND Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 5 op de adressenlijst van 15 februari 1996.

Overleden:

G. den Besten	New York, USA
Ir P. Bouman	Dordrecht, NL
F.L. Brandes	Voorburg, NL
J. van Dam	Brussel, B
W.A.S. Ente	Australië, AUS
A.A.H. Hanegraaff	Delft, NL
J.J.M. Lips	Breda, NL
R. Rol	Brussel, B

Toegetreden:

Kamphuys, J.C.F.M.	Kastanjelaan 26	1185 KA Amstelveen, NL
Steensma, C.C.	Nesciolaan 60	9752 HP Haren, NL
Verstijnen, Mevrouw M.L.	Park Vronesteyn 112	2271 HV Voorburg, NL

Verhuisd:

Brandjes, J.J.	101D Lakes End Drive	Fort Pierce Fl 34982, USA
Claushuis, H.F.	Olmenlaan 79	1404 DE Bussum, NL
Driel, J.W.	Lindenlaan 42A	1161 HD Bergen (NH), NL
Friedhoff, H.	4 Elmgrove Barns, Enstone Road	Westcote Barton, Oxon OX7 7DT, GB
Langeraar, W.	Florastate 22	5644 BV Eindhoven, NL
Nuyten, A.C.M.	Bruggeplein 6	4826 CL Breda, NL
Spoke, C.	228 Jensen Ave. West apt. 205B	Parksville V9P 2R3 BC, CDN
Veen, F. van der	Wassenaarseweg 76 Arendsdorp flat 524	2596 CH Den Haag, NL

Correcties:

Vermaas-Edelhausen moet zijn: Vermaas-Edelhausen	
N. Buchsbaum	BP26 SaintJeanCapFerrat 06239 Villefranche Cedex., F

Adreswijzigingen en correcties gaarne aan:

Mevr. M.E.F. Borel Rinkes	Cees Laseurlaan 279
	2597 GG Den Haag